

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی
گرایش تکنولوژی آموزشی

عنوان

بررسی رابطه سواد اطلاعاتی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان آموزش
الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیر الدین طوسی

استاد راهنما:

دکتر داریوش نوروزی

استاد مشاور:

دکتر کمال عقیق

استاد داور:

دکتر اسماعیل زارعی زوارکی

پژوهشگر:

مهین دلوچی

زمستان ۱۳۸۹

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

**این اسوه های صبوری و ایثار که در مکتب زندگی مفهوم
زیستن را به ما آموختند و آغوش های گرمشان را در سخت ترین
لحظات بر ما گشودند و عشق و ایمانشان بهترین دلگرمی ما
در دوران تحصیل بوده است. عمرشان پاینده و با عزت**

و

برادر و خواهر عزیزم که محبت شان همیشگی است.

تقدیر و تشکر

ستایش بیکران مخصوص خداوندی است که عشق به آموختن را در انسان ها نهاد و سپاس او را که ساکنان طریقت نور را به یاری گماشت تا توفیق یابیم، خوشه چین خرمن معرفت و قطره نوش دریای علم باشیم.

والاترین تشکر و سپاس از استادان ارجمند و بزرگواران:

جناب آقای دکتر داریوش نوروزی که شاگردی ایشان از افتخارات زندگی تحصیلی من خواهد بود.

جناب آقای دکتر کمال عقیق که استفاده از محضرشان، لحظات پرباری را برایم به ارمغان داشت و دریچه تازه ای از علم را به رویم گشود.

جناب آقای دکتر اسماعیل زارعی زوارکی که زحمت داورسی این پایان نامه را به عهده گرفتند.

تقدیر و تشکر می‌نمایم و از یگانه هستی، سلامتی و موفقیت و شادکامی روزافزون این عزیزان را خواستارم.

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، صورت پذیرفته است. فرضیه پژوهش عبارت است از: بین سواد اطلاعاتی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L) دانشجویان الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی داری وجود دارد. این پژوهش از پژوهش های توصیفی است، برای جمع آوری داده ها از روش پیمایشی و ابزار سنجش آن پرسشنامه که برگرفته از پرسشنامه سنجش سواد اطلاعاتی، بر مبنای استاندارد قابلیت سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی " مصوب ای سی آر ال " دکتر علی حسین قاسمی (۱۳۸۵) صورت پذیرفت و بر اساس ضریب آلفای بدست آمده ۹۸٪ قابلیت اطمینان آن تأیید گردید. روش نمونه گیری در این پژوهش نمونه گیری طبقه ای تصادفی بود که در نهایت از جامعه ۲۱۰ نفر دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، ۱۳۲ نفر بعنوان نمونه انتخاب گردید. در تجزیه و تحلیل آماری، از آمار توصیفی و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون) در سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد کمک گرفته شد. به طور کلی نتایج به دست آمده از این پژوهش، در تأیید فرضیه، نشان می دهد که بین سواد اطلاعاتی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L) دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی دار وجود دارد که سواد اطلاعاتی ۴۴ درصد تغییرات پیشرفت تحصیلی را تبیین می کند.

واژگان کلیدی: سواد اطلاعاتی، استانداردهای سواد اطلاعاتی، آموزش الکترونیکی، پیشرفت تحصیلی

فصل اول کلیات پژوهش

۱۲	.....	مقدمه
۱۳	.....	بیان مسئله:
۱۴	.....	اهمیت و ضرورت پژوهش:
۱۵	.....	اهداف پژوهش:
۱۵	.....	هدف اصلی:
۱۵	.....	اهداف فرعی:
۱۵	.....	سوالات پژوهش:
۱۵	.....	فرضیه پژوهش:
۱۵	.....	متغیرهای پژوهش:
۱۶	.....	تعاریف مفاهیم پژوهش:
۱۶	.....	الف) تعاریف نظری:
۱۷	.....	ب) تعاریف عملیاتی:

فصل دوم مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱۹	.....	جامعه اطلاعاتی:
۲۰	.....	مفهوم سواد
۲۱	.....	مفهوم سواد اطلاعاتی:
۲۲	.....	تعریف سواد اطلاعاتی:
۲۳	.....	سیر تحول آموزش سواد اطلاعاتی:
۲۶	.....	سیر تحول آموزشی سواد اطلاعاتی در ایران:
۲۸	.....	سواد اطلاعاتی و فناوری اطلاعات:
۳۱	.....	تعریف استاندارد
۳۱	.....	استانداردهای سواد اطلاعاتی برای دانشجویان آموزش عالی
۳۹	.....	آموزش از راه دور
۴۰	.....	تعاریف آموزش از راه دور
۴۱	.....	ویژگی های آموزش از راه دور
۴۱	.....	تاریخچه آموزش از راه دور
۴۱	.....	تاریخچه آموزش از راه دور در جهان

۴۲	تاریخچه آموزش از راه دور در ایران.....
۴۳	عوامل پیدایش آموزش از راه دور در ایران.....
۴۵	نسل های آموزش از راه دور.....
۴۵	نسل اول.....
۴۶	نسل دوم.....
۴۷	نسل سوم.....
۴۸	نسل چهارم.....
۴۸	نسل پنجم.....
۴۹	برنامه های چند رسانه ای تعاملی الکترونیکی.....
۴۹	آموزش الکترونیکی.....
۵۱	پیشینه آموزش الکترونیکی در جهان.....
۵۱	الف) موج اول آموزش الکترونیکی (۱۹۹۴-۱۹۹۹).....
۵۲	ب) موج دوم آموزش الکترونیکی (۲۰۰۵-۲۰۰۰).....
۵۲	انواع یادگیری الکترونیکی.....
۵۲	۱- آموزش مبتنی بر رایانه.....
۵۲	۲- آموزش مبتنی بر وب یا اینترنت.....
۵۴	هدف یادگیری الکترونیکی.....
۵۴	ویژگیهای یادگیری الکترونیکی.....
۵۵	دیدگاه های یادگیری الکترونیکی.....
۵۵	دانشگاه مجازی.....
۵۶	مجازی.....
۵۶	ضرورت های دانشگاه مجازی.....
۵۷	اجزای ده گانه تشکیل دهنده آموزش مجازی (برخط).....
۵۸	رسانه های آموزش مجازی.....
۵۸	۱- تله کنفرانس شنیداری.....
۵۹	۲- ویدئو.....
۵۹	۳- تله کنفرانس دیداری.....
۶۰	۴- کنفرانسهای مبتنی بر رسانه های رایانه ای و مجازی.....
۶۰	۵- پست الکترونیک.....
۶۱	۶- لیستهای پستی.....
۶۱	۷- شبکه های چند کاربری هدف مدار.....

۶۱	انواع مشارکت در آموزش مجازی
۶۱	مشارکت همزمان
۶۲	مشارکت نا همزمان
۶۲	روش های ارائه آموزش مجازی
۶۳	آموزش همزمان
۶۳	آموزش نا همزمان
۶۵	نقاط قوت و ضعف یادگیری الکترونیکی
۶۵	فوائد یادگیری الکترونیکی
۶۶	چالش ها و نقاط ضعف یادگیری الکترونیکی
۶۸	پیشرفت تحصیلی
۶۹	تاریخچه ارزشیابی پیشرفت تحصیلی :
۷۰	عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی
۷۰	انگیزش پیشرفت تحصیلی
۷۳	انگیزش درونی و بیرونی برای پیشرفت
۷۳	تمایز بین انگیزش درونی و بیرونی
۷۵	نقش انگیزه در یادگیری یادگیرندگان راه دور
۷۵	نقش انگیزش در یاد داری یادگیرندگان راه دور و پیشرفت تحصیلی آن ها
۷۶	ایجاد هشیاری و توجه در یادگیرندگان:
۷۶	راهبردهای ایجاد انگیزه در آموزش از راه دور
۷۷	۴ اصل اساسی برای برانگیختن یادگیرندگان راه دور در فرایند آموزش و یادگیری
۷۹	مروری بر تحقیقات انجام شده
۷۹	تحقیقات صورت گرفته در ایران :
۸۴	تحقیقات انجام شده در سایر کشورها :

فصل سوم روش پژوهش

۹۴	مقدمه
۹۵	روش پژوهش و توجیه اعتبار آن
۹۵	روش شناسی پژوهش:
۹۵	متغیر های پژوهش
۹۶	جامعه آماری:
۹۶	نمونه و روش نمونه گیری:
۹۷	روش و ابزار گردآوری داده های پژوهش

۱-۲: پایایی پرسشنامه سواد اطلاعاتی : ۹۸ .....
 ۲-۲: روایی پرسشنامه سواد اطلاعاتی : ۹۸ .....
 نحوه اجرای تحقیق: ۹۹ .....
 روش های تجزیه و تحلیل داده ها : ۹۹ .....
 آمار توصیفی : ۱۰۰ .....
 آمار استنباطی : ۱۰۰ .....

فصل چهارم تجزیه و تحلیل داده ها

مقدمه ۱۰۱ .....
 توصیف داده ها ۱۰۳ .....
 ویژگی های جمعیت شناختی ۱۰۳ .....
 آزمون فرضیه ی پژوهش ۱۰۸ .....

فصل پنجم بحث و نتیجه گیری

مقدمه ۱۰۹ .....
 بحث در رابطه با فرضیه پژوهش ۱۰۹ .....
 بحث در رابطه با سوال اول پژوهش: ۱۱۰ .....
 محدودیت های پژوهش: ۱۱۱ .....
 الف) محدودیت هایی که در اختیار پژوهشگر است: ۱۱۱ .....
 ب) محدودیت هایی که در اختیار پژوهشگر نیست: ۱۱۱ .....
 پیشنهاد های پژوهش: ۱۱۲ .....
 الف) پیشنهاد های راهبردی مبتنی بر یافته های پژوهش: ۱۱۲ .....
 ب) پیشنهاد هایی برای پژوهش آتی: ۱۱۲ .....

فهرست منابع

الف) منابع فارسی: ۱۱۴ .....
 ب) منابع انگلیسی: ۱۲۲ .....
 پیوست: ۱۲۸ .....

فهرست جداول

جدول ۱- ۲، مقایسه میان آموزش از راه دور و آموزش سنتی، کوک (۱۹۹۸) و یانگ ۴۴
 جدول ۴-۱: توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری مورد نظر به تفکیک جنسیت و ترم
 تحصیلی ۱۰۳

جدول ۲-۴: توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری مورد نظر به تفکیک جنسیت و رشته تحصیلی.....	۱۰۵
جدول ۳-۴: توزیع فراوانی و درصد نمونه آماری مورد نظر به تفکیک بررسی میزان سواد اطلاعاتی و رشته تحصیلی.....	۱۰۶
جدول ۴-۴: آمار توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش.....	۱۰۷
جدول ۵-۴: آزمون فرض نرمال بودن توزیع متغیرها.....	۱۰۸
جدول ۷-۴: نتایج مربوط به ضرایب استاندارد و غیر استاندارد در فرضیه پژوهش.....	۱۰۹
جدول شماره ۶-۴: آزمون ضریب همبستگی پیرسون در فرضیه پژوهش.....	۱۰۹

فهرست اشکال

شکل شماره ۱-۲، مدل دانشگاه مجازی و اجزای تشکیل دهنده آن (بارجیس، ۲۰۰۳).....	۶۳
---	----

فهرست نمودارها

نمودار ۱-۴: نمودار میله ای مربوط به توزیع فراوانی نمونه آماری مورد نظر به تفکیک جنسیت و ترم تحصیلی.....	۱۰۴
نمودار ۲-۴: نمودار میله ای مربوط به توزیع فراوانی نمونه آماری مورد نظر به تفکیک جنسیت و رشته تحصیلی.....	۱۰۵
نمودار ۳-۴: نمودار میله ای مربوط به میانگین نمرات سواد اطلاعاتی به تفکیک رشته تحصیلی.....	۱۰۶
نمودار ۴-۴: نمودار پراکنش بین متغیرهای پیشرفت تحصیلی و سواد اطلاعاتی.....	۱۰۷

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

سواد برگرفته از اصطلاح لاتین (Litteratus) مفهومی است که طیف متنوعی از معانی را در بر می‌گیرد. و قدمتی بسیار طولانی دارد (نظری، ۱۳۸۴، ص ۱۱).

همه ساله هزاران دانشجوی جویای دانش وارد دانشگاه‌ها می‌شوند که با پایگاه‌های الکترونیکی، فهرستهای پیوسته، وب سایتها، اطلاعات سرو کار دارند، اما دانش چگونگی استفاده از آن را ندارند. لذا لازم است دانشجویان که یکی از ارکان رشد علمی هستند، از تواناییهای لازم برای تولید علمی بهرمنند باشند و این امر در سایه سواد اطلاعاتی سرعت بیشتری می‌یابد. تحقیق حاضر سعی دارد به بررسی میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی پرداخته تا با شناسایی نارساییهای احتمالی در سواد اطلاعاتی پیشنهاداتی عملی در جهت رفع آنها ارائه و بدین ترتیب به افزایش تواناییهای آنها کمک نمایند در سالهای اخیر موضوع سواد اطلاعاتی توجه بسیاری را در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی به خود جلب کرده است. پژوهشها، مقالات، پایان نامه‌ها، و همایشهایی که در این خصوص برگزار می‌شوند همه بیانگر اهمیت و ضرورت توجه به مقوله سواد اطلاعاتی است. برآستی سواد اطلاعاتی چیست و چرا تا این حد به آن پرداخته می‌شود؟ برای پاسخ به این سوال لازم است تعریفی از سواد اطلاعاتی ارائه شود. با وجودی که تعاریف متعددی تاکنون برای سواد اطلاعاتی ارائه شده است، شاید بتوان گفت تعریف ارائه شده از سوی کمیته سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران امریکا از لحاظ معنایی تمامی تعریف‌های فوق را تحت شعاع قرار داده است. طبق این تعریف سواد اطلاعاتی توانایی تشخیص، جایابی، ارزیابی و استفاده موثر از اطلاعات است تقریباً بیش از ۵۰ سال از پدیده رایانه می‌گذرد. در این مدت نه چندان زیاد پیشرفت‌های زیادی در جهت کامل کردن و قدرتمند شدن این دستگاه صورت گرفته است. به نحوی که در حال حاضر، به یکی از کارآمدترین ابزارهای بشر تبدیل شده است. کمترزمینه ای از زندگی را می‌توان یافت که رایانه بدان راه نبرده باشد (دیویس^۱، ۱۳۷۷، ترجمه امیر تیموری و نوروزی). اگرچه این تحول در ابتدا به گونه ای آرام شروع شد ولی سریعاً در سراسر دنیا گسترش یافت. در چنین شرایطی واضح است که می‌بایست در جستجوی روشی کارا در جهت غربال کردن اطلاعات بود. روان شناسان و متخصصان آموزش براین باورند که انفجار داده ها، تنوع و گستردگی منابع، دسترسی راحت به اطلاعات مستند و غیر مستند، عدم آشنایی فراگیران با اعتباریابی منابع، داشتن قضاوتی درست و ارزشی، همگی از- موضوعاتی است که در قالبی بنام سواد اطلاعاتی می‌گنجد (نظری، علیدوستی، ۱۳۸۵؛ علیوندی وفا، ۱۳۸۴).

آموزش یک اقدام انسانی است با هدف کمک کردن به افراد برای اینکه یاد بگیرند اگر چه بعضی اوقات یادگیری می‌تواند بدون آموزش صورت گیرد (گانیه، ۱۹۹۲، ترجمه علی آبادی، ۱۳۷۴، ص ۲) تا چند سال پیش افراد برای آموزش و یادگیری نیاز به مکان و زمان مشخصی داشتند که دور هم جمع شوند، ولی امروزه پیشرفت فناوریهای رایانه ای و شبکه اینترنت تا حدودی این نیاز از بین رفته است و هرکسی قادر خواهد بود هر چیزی را در هر زمانی و هر مکانی یاد بگیرد این امر در سایه نظام جدیدی از آموزش صورت می‌گیرد که آموزش الکترونیکی نامیده می‌شود. پیشرفت تحصیلی یکی از شاخص‌های مهم در

^۱- Davic

ارزشیابی آموزش و پرورش است. و تمام کوشش‌های این نظام، در واقع جامه‌ی عمل پوشاندن بدین امر تلقی می‌شود. میزان پیشرفت تحصیلی، یکی از ملاک‌های کارایی نظام آموزشی است. این پژوهش نیز تلاش دارد تا تعیین‌کند سواد اطلاعاتی که مهارت‌هایی از قبیل گزینش مناسب‌ترین منبع اطلاعات، آشنایی با ساختار دانش، آشنایی با قالب‌های متنوع اطلاعات، جستجوی فعال اطلاعات، تعمق در داده‌ها، پردازش بی‌طرفانه اطلاعات، تجزیه و تحلیل مطالب، اعتبار یابی منابع، داشتن قضاوتی درست و ارزشی، را شامل می‌شود چه تأثیری در پیشرفت تحصیلی دانشجویان آموزش مجازی دارد.

بیان مسئله

سواد اطلاعاتی بعنوان مجموعه‌ای از مهارت‌ها به منظور شناسایی درست منابع اطلاعاتی، دسترسی به آنها و هم‌چنین توانایی استفاده‌دهنده‌ها از آنها، وسیله و ابزاری است جهت توانمندسازی فردی به سبب ماهیت کار و ارتباط گسترده با منابع اطلاعاتی و تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی، نیازمند کسب مهارت‌های لازم در زمینه سواد اطلاعاتی هستند و این سواد کلید یادگیری مادام‌العمر است (پریخ، ۱۳۸۶، ص ۱۱). امروزه مفهوم کلی سواد تغییر پیدا کرده است و سواد به معنی توانایی خواندن و نوشتن، به سواد اطلاعاتی و سواد شبکه‌ای تبدیل گردیده. بنابراین لازم است که اساتید با مبانی اولیه و نحوه کار کردن و یافتن اطلاعات در شبکه‌های اطلاعاتی خصوصاً شبکه جهانی اینترنت آشنایی پیدا کنند و در جهت سواد آموزی شبکه‌ای توانایی تشخیص، دستیابی و استفاده از اطلاعات الکترونیکی در شبکه اطلاعاتی گام بردارند (عصاره، ۱۳۸۳، ص ۲۱۷-۲۱۸). نظام آموزشی دنیای کنونی برای غلبه بر مشکلات و تربیت نسلی که توانایی سازش با نیازهای جامعه دانش محور و کسب قدرت لازم را داشته باشند، آموزش سواد اطلاعاتی را در دستور کار خود قرار داده است و آن را ابزار بقا در این جهان متحول می‌داند. تا بدین ترتیب طالبان علم، خود را با تغییرات علمی و آموزشی و نیازهای متفاوت کاری آشنا سازند. دانشجویان با توجه به لزوم روز آمد سازی اطلاعات خود و درگیر بودن در امر آموزش و پژوهش، از نیازمندان جدی و دائم اطلاعات به شمار می‌آیند و به همین دلیل مورد توجه برنامه‌های توسعه سواد اطلاعاتی هستند. بنابراین مانند هر علم و مهارت دیگری باید آموزش داده شود (پریخ، ۱۳۸۶، ص ۱۸-۱۹). با پیدایش و گسترش فناوری رایانه و اینترنت در طول دهه ۱۹۹۰ وسیله جدید و قدرتمندی در اختیار دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها قرار گرفت که با آن هم می‌توانند به مقاصد خود نایل شوند و هم محیط‌های یادگیری پویا و جدیدی ایجاد کنند. پیدایش شبکه جهانی وب منجر به ایجاد جدیدترین روش آموزشی یا مبتنی بر وب شده است. بسیاری از مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها بر نامه آموزش مجازی برگزار کرده‌اند. یکی از این مؤسسات آموزش مجازی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی می‌باشد که اولین دوره دانش‌پذیری آن در سال ۱۳۸۴ بوده است. و در حال حاضر در مقطع کارشناسی در سه رشته مهندسی صنایع، مهندسی کامپیوتر، مهندسی فناوری اطلاعات، دانشجو به صورت مجازی می‌پذیرد.

بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان و میزان آشنایی با مهارت‌های یادگیری مستقل و مادام‌العمر می‌تواند به پیشرفت و پویایی این جامعه و هم‌چنین رفع کمبودهای احتمالی آن بیانجامد. داشتن سواد اطلاعاتی و

مهارت‌های آن می‌تواند کمک‌های فراوانی در زمینه‌های پژوهشی و تحقیقاتی داشته باشد. به خاطر انفجار اطلاعات و پیشرفت‌های توأمان در ارتباطات، به رویکردهای جدیدی نیاز داریم که در آن‌ها هدف این است که به دانشجویان، توانایی‌ها و راهبردهای ضروری برای مدیریت اطلاعات عمیق و پرحجم آموزش داده شود. با توجه به اینکه پیشرفت تحصیلی یا موفقیت افراد در امور تحصیلی امروزه بعنوان یکی از مسائلی است که تحقیقات زیادی را به خود اختصاص داده است که این افراد دارای چه شرایطی و امکاناتی باید باشند تا بتواند در تحصیل موفق باشند و عوامل متعددی بر پیشرفت تحصیلی یادگیرنده موثرند که می‌توان آنها را به دو دسته عوامل درونی (شخصی) و بیرونی (محیطی) تقسیم کرد. عوامل درونی شامل: انگیزش، تاب آوری، عزت نفس، خودپنداره و خودکارآمدی، می‌شود. و عوامل بیرونی شامل: فضای آموزشی، تجهیزات، معلم، خانواده است. در این پژوهش هدف، بررسی رابطه سواد اطلاعاتی دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی بامیزان پیشرفت تحصیلی آنها می‌باشد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

در عصری که به علت تراکم و تکثیر اطلاعات، حجم عظیمی از اطلاعات از طریق کتابخانه‌ها، منابع موجود در جامعه، رسانه‌های گروهی، شبکه‌ها و انبوهی از اطلاعات تصفیه نشده از طریق اینترنت قابل دسترسی است. این پیچیدگی فرایند، چالش‌های جدیدی را برای افراد در شناخت، ارزیابی و درک اطلاعات بوجود آورده است. در این عصر شاهد تغییرات سریع فناوری و تکثیر بیش از پیش منابع اطلاعات هستیم به طوری که افراد برای مطالعات و تحقیقات خود مجبور به گزینش از میان انبوه اطلاعات متنوع هستند. لذا انتخاب صحیح اطلاعات مهارت‌های خاصی را می‌طلبد (میر جلیلی، ۱۳۸۵). یکی از مهارت‌های خاصی که به افراد در گزینش اطلاعات و انتخاب صحیح اطلاعات از میان انبوه کمک می‌نماید سواد اطلاعاتی است. سواد اطلاعاتی وسیله‌ای است برای توانمند سازی فرد. این توانمندی در مهارت فرد، در تحلیل، اتخاذ تصمیمات محققانه و یا استقلال در جستجوی حقیقت دیده می‌شود. سواد اطلاعاتی به فرد توانایی بحث می‌بخشد. چنین فردی از جستجوی دانش لذت می‌برد و به هیجان می‌آید، ثمر بخش بودن جستجوی که این افراد برای کسب اطلاعات انجام می‌دهند تشویقی برای ادامه فراگیری در سراسر زندگی‌شان خواهد بود (موسوی چلک، ۱۳۸۳).

فرایند کسب دانش و شیوه نگرش درباره اطلاعات و مهارت‌های آن بعنوان اصلی‌ترین عوامل مشخص کننده در جامعه اطلاعاتی است (ماریاس، ۲۰۰۱، ۱۳۶). همانگونه که می‌دانیم امروزه با حجم روز افزون اطلاعات و به تعبیری با انفجار اطلاعات روبرو هستیم، بدیهی است دسترسی به اطلاعاتی تعبیر شده است. کسانی که فاقد این توانمندیها باشند پیوسته در اقیانوس عظیم اطلاعات سردرگم هستند (بردستانی، ۱۳۸۳، ص ۴۸۰). و این امر در سالهای اخیر در تمامی کشورها مورد توجه قرار گرفته است که در کشور ما نیز کانون توجه شده است. مهارت‌هایی در بازیابی اطلاعات و سازماندهی آن از یک سو، اهمیت پیشرفت تحصیلی دانشجویان، و هم چنین تلاش تکنولوژی و فناوری آموزش در به کارگیری هر بیشتر رایانه و قابلیت‌های آن در جهت سازماندهی اطلاعات و همچنین احساس خلاء علمی ناشی از پژوهش‌های

گذشته، این مساله را در ذهن پژوهشگر بوجود آورده است که آیا رابطه معناداری بین سواد اطلاعاتی دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با پیشرفت تحصیلی وجود دارد؟

پژوهش حاضر قصد پاسخ به این مسئله را دارد.

اهداف پژوهش

هدف اصلی

هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه سواد اطلاعاتی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L)^۱ دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با میزان پیشرفت تحصیلی آنها می باشد.

اهداف فرعی

- ۱- تعیین وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L)
- ۲- تعیین رابطه بین پیشرفت تحصیلی و سواد اطلاعاتی دانشجویان الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L)

سؤالات پژوهش

- ۱- سواد اطلاعاتی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L) دانشجویان آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی به چه میزان است؟
- ۲- رابطه بین سواد اطلاعاتی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L) دانشجویان الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با پیشرفت تحصیلی چگونه است؟

فرضیه پژوهش

بین سواد اطلاعاتی منطبق با استانداردهای (A.C.R.L) دانشجویان الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی داری وجود دارد.

متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: سواد اطلاعاتی دانشجویان الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی
متغیر وابسته: پیشرفت تحصیلی دانشجویان الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی

¹ -Association of College and Research Libraies(ACRL)

تعاریف مفاهیم پژوهش

الف) تعاریف نظری

سواد اطلاعاتی: سواد اطلاعاتی عبارتست از: مجموعه قابلیت‌ها و توانائیهای تشخیص این مسئله که چه زمانی به وجود اطلاعات نیاز است و چه زمانی نیست. هم چنین توانایی جاییابی، و استفاده موثر از اطلاعات مورد نیاز (نظری، ۱۳۸۴، ص ۱۴). بر اساس تعریف کمیته سواد اطلاعاتی انجمن کتابدارایالات متحده امریکا (۱۹۸۹) سواد اطلاعاتی وسیله ای است برای توانمندی فردی، این توانمندی در مهارت در تحلیل، اتخاذ تصمیمات محققانه و یا استقلال او در جستجوی حقیقت دیده می‌شود. سواد اطلاعاتی به فرد توانایی بحث می‌دهد. چنین فردی از جستجوی دانش لذت می‌برد. این مهارت افراد را برای یادگیری مادام‌العمر آماده می‌کند. به علاوه ثمر بخش بودن این افراد برای کسب اطلاعات، تشویقی برای ادامه فراگیری در سراسر زندگیشان خواهد بود (صیامیان و شهرابی، ۱۳۸۳، ص ۴۲۳-۴۳۴).

پیشرفت تحصیلی: محصول نهایی فرایند یادگیری است که با کمک آموزش و فعالیتهای تربیتی انجام می‌گیرد (گیج و برلاینر^۱، ۱۳۷۴، ص ۱۳۰).

آموزش الکترونیکی: آموزشی که از راه دور از طریق شبکه جهانی اینترنت که عمدتاً برای دوره‌ها و برنامه‌های درسی واحدی که منجر به اخذ گواهینامه یا مدرک می‌شوند، ارائه می‌شود.

ب) تعاریف عملیاتی

استانداردهای سواد اطلاعاتی (A.C.R.L): انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و پژوهشی آمریکا بر اساس "استاندارد مهارت سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی" چارچوبی را برای ارزشیابی سواد اطلاعاتی دانشجویان مشخص می‌کند. استانداردها بیانگر محتوا و روند اطلاعاتی است که دانشجویان باید در عرصه سواد اطلاعاتی شدن بر آنها تسلط یابند. این استانداردها مشتمل بر اهداف کلی و ۲۲ شاخص عملکردی (اهداف جزئی) هستند. که پرسشنامه سواد اطلاعاتی بر طبق این استانداردها طراحی شده است.

استاندارد اول: دانشجوی دارای سواد اطلاعاتی باید بتواند ماهیت و وسعت اطلاعات را مشخص کند
 استاندارد دوم: دانشجوی دارای سواد اطلاعاتی، به اطلاعات مورد نیاز به طور مؤثر و کارا دسترسی پیدا می‌کند.

استاندارد سوم: دانشجوی دارای سواد اطلاعاتی، منابع آنها را به طور نقادانه ارزشیابی می‌کند و اطلاعات انتخاب شده را به دانش پایه و یا نظام ارزشی قبلی خود تلفیق می‌کند.

استاندارد چهارم: دانشجوی دارای سواد اطلاعاتی، به صورت انفرادی و یا گروهی، برای رسیدن به منظور خاصی از اطلاعات استفاده می‌کند.

¹ Gage & Berliner

استاندارد پنجم: دانشجوی دارای سواد اطلاعاتی، بسیاری از موارد حقوقی، اقتصادی مربوط به دسترسی و استفاده از اطلاعات را می‌فهمد.

آموزش الکترونیکی: آموزش الکترونیکی در این پژوهش منظور از آموزش الکترونیکی، آموزشی است که از طریق دوره آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی ارائه می‌گردد.

سواد اطلاعاتی: سواد اطلاعاتی در این پژوهش عبارت است از آنچه که پرسشنامه هنجاریابی شده سواد اطلاعاتی را می‌سنجد.

پیشرفت تحصیلی: در این تحقیق منظور از پیشرفت تحصیلی معدل کل، دانشجویان آموزش الکترونیکی می‌باشد.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مقدمه

انقلاب صنعتی جامعه را از جامعه کشاورزی به جامعه صنعتی متحول کرد. اکنون رایانه ها در حال تغییر جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی^۱ هستند. اینترنت در آینده، جوامع را از جامعه اطلاعاتی به جامعه جهانی تغییر خواهد داد. جامعه انسانی در حال گذرا از تحولات گسترده ایجاد شده به سوی مرتبه بالایی از خود کار سازی و انتقال الکترونیکی اطلاعات است (سینگ جیل^۲، دباس^۳، ۱۳۸۲، ترجمه معرف زاده شکل گیری یک چنین نظام ارتباطی جدید، مبتنی بر زبان همگانی دیجیتالی، بنیادهای جامعه را چنان دگرگون کرده که هیچ گونه انزوا و کناره گیری را بر نمی تابد و حتی دور افتاده ترین و سنتی ترین جوامع نیز از بستن مرزهای خود بر شبکه های جهانی ناتوانند. این مرحله از جهانی شدن بیشتر از چند دهه قدمت ندارد. و بر آنها تاکید می کنند. مدافعان تجدد، این مرحله را جزیی از تاریخ تجدد می دانند. و هیچ گونه گسست یا دگرگونی کیفی و بنیادی را نمی پذیرند. از دیدگاه آنان، تحولات و دگرگونی های پر شتاب عرصه جهانی نشانه های فرا رسیدن آخرین و پیشرفته ترین مرحله تجدد است (حسن زاده و دیگران، ۱۳۸۸).

جامعه اطلاعاتی

اصطلاح "جامعه اطلاعاتی" را که در چندین دهه اخیر رواج پیدا کرده است، می توان در کنار اصطلاح های فراگیر دیگری به قول لیوتار روایت کلان^۴ قرار داد که سر آن دارند تا وضعیتی کلی را در یک جامعه مستقل یا جوامعی چند فرهنگی^۵ و یا حتی کل تمدن بشری توضیح دهند. جامعه اطلاعاتی در اصل اصطلاحی است که توسط ژاپنی ها ابداع شد. در سال ۱۹۶۳ در مقاله ای در باره نظریه تکامل اجتماعی بر مبنای تراکم "صنایع اطلاعات" این مفهوم مطرح شد و در سال ۱۹۷۸ به غرب صادر گردید (داوودی، ۱۳۸۲).

تقریباً بعد از دهه ۱۹۸۰، موضوع جامعه اطلاعاتی توجه اندیشمندان و محققان بسیاری را به خود جلب کرد. بسیاری از صاحب نظران و نظریه پردازان، جامعه را با دیدگاه نوین تعریف و تبیین کردند که در آن اطلاعات نقش مهمی را ایفا می کند (حسن زاده و دیگران، ۱۳۸۸).

فوکویاما، ۲۰۰۳، ترجمه دستجردی و قلیزاده، ۱۳۸۳) بیان می کند: تاریخ مهم برای جامعه اطلاعاتی و برای تمدن، سال ۱۹۸۹ میلادی است که شبکه جهانی اینترنت ابداع شد. و اهمیت این ابداع با انقلاب برای جامعه های کشاورزی و صنعتی برابر است. سال ۱۹۸۹ از این نظر مهم است که شیوه اطلاعاتی اندیشه، شیوه تولید و قاعده بازی ها با یکدیگر همراه شدند. در این فرایند ابتدا رایانه ها به خط های تلفن قابلیت های این دو تکنولوژی تلویزیون، انقلابی را در عرصه اطلاعات و ارتباطات رقم زد (مهدی زاده، ۱۳۸۴).

¹ -Information Society

² -Sing Gill

³ -Dabas

⁴ -Grand narrative

⁵ -Multi culture Society

به طور کلی شاخصه های عمده جامعه اطلاعاتی را می توان چنین بر شمرد:

- ۱- دسترسی در زمان مناسب به اطلاعات مناسب
  - ۲- حضور رایانه ها و فن آوری های اطلاعاتی ارتباطات دوربرد
  - ۳- برتری اطلاعات بر سر نمایه به عنوان منبعی راهبردی
  - ۴- رشد زیر ساخت های مبنایی برای کاربرد فن آوری اطلاعات
  - ۵- تغییر ساختارهای شغلی از فعالیت های مبتنی بر صنعت به فعالیت های مبتنی بر اطلاعات (سینگ جیل، دباس، ترجمه معرف زاده، ۱۳۸۲)
- امروزه در کشورهایی که برنامه های جامعه اطلاعاتی را دنبال می کنند، سواد اطلاعاتی به عنوان یک ضرورت اساسی و حیاتی در نظر گرفته شده و هر گونه ضعفی در این زمینه، به عنوان خلاء اساسی جبران ناپذیر به شمار می آید به همین دلیل این کشورها برنامه های گسترده ای را برای تقویت سواد اطلاعاتی تدارک دیده اند (نوروزی چاکلی، ۱۳۸۳) و این مهم برای کشورهای در حال توسعه همچون کشور ما که به شدت با فقر منابع اطلاعاتی و عقب ماندگی از نو آوری های آموزشی مواجه است می تواند بسیار راه گشا باشد (حداد، ۱۳۸۳).

مفهوم سواد^۱

جامعه اطلاعاتی فرصت بی شماری برای افراد ایجاد کرده است و محیط اطلاعاتی و نظام آموزشی را متحول ساخته است. آموزش برای قرن ۲۱ متفاوت تر از گذشته شده است. نظام آموزشی در هر جامعه، دارای کارکردهای مختلفی است که یکی از این کارکردها، سواد آموزی می باشد (عینی، ۱۳۸۷).

واژه "سواد" در گذر زمان از تکامل تدریجی برخوردار بوده است. سواد در برگیرنده مهارت های مورد نیاز برای هر شخص است تا بتواند نقش مناسبی را در جامعه ایفا کند. ساده ترین حالت سواد مشتمل بر توانمندی کاربرد زبان است. بدین معنا که فرد با سواد قادر به خواندن، نوشتن و درک زبان بومی خود باشد.

از نظر هیل ریچ^۲ سواد قابلیت اثبات شده ای در مهارت های ارتباطی است که افراد را قادر می سازد با توان بالقوه ای، مطابق با سن شان و به شکل مستقل، برای حرکت در جامعه به شیوه مناسب رفتار کنند^۳.

باودن^۳ (۲۰۰۱) با الهام از نظرات کمپ بل^۴ بیان می دارد که: سواد، شامل یکپارچه سازی شنیدن، صحبت کردن، خواندن، نوشتن و تفکر انتقادی است. به عبارتی، شامل دانش فرهنگی است که سخنگو، نویسنده یا خواننده را قادر می سازد استفاده از زبان مناسب را در موقعیتهای متفاوت تشخیص دهد و به کار گیرد.

^۱-Literacy

^۲-Hille rich

^۳-Bowden

^۴-Campbell